

พ่อค้าเอโดะ

ยุพา คลังสุวรรณ*

ในบรรดาชนชั้นของญี่ปุ่น “ชนชั้นนักรบ” (shi) เป็นชนชั้นที่สูงที่สุดในสังคม เพราะเป็นชนชั้นที่ทำหน้าที่ปกครองประเทศ ชนชั้นนี้ได้แก่ โซกุน ไดเมียว ซามูไร รองลงมาได้แก่ ชนชั้นชาวนา (no) ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติและบุญคุณ คือ เป็นผู้ผลิตอาหารเลี้ยงประชากรทั่วประเทศ จึงได้รับการยกย่องจากสังคม ถัดจากชาวนาได้แก่ ช่างฝีมือ (ko) ชนชั้นที่ต่ำสุดคือ ชนชั้นพ่อค้า (cho) การจัด ชนชั้นพ่อค้าเป็นชนชั้นต่ำสุดของสังคมเข้าใจกันว่า เป็นการติดตามความเชื่อในแนวคิดของขงจื้อที่ว่า พ่อค้าเป็นผู้เอารัดเอาเปรียบแสวงหาผลประโยชน์จากความเหนื่อยยากของผู้อื่น เป็นเพียงผู้ซื้อขาย สิ่งของที่ผู้อื่นผลิตขึ้น จึงเป็นชนชั้นที่ไม่ควรได้รับเกียรติในสังคม คำสอนของขงจื้อขัดแย้งกับปรัชญาพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับพ่อค้า

ญี่ปุ่นเรียกพ่อค้าว่า “โชนิน” (Chonin) ซึ่งแปลว่า ชาวเมือง เดิมคำนี้ใช้ในความหมายแคบๆ คือ หมายถึง สามัญชนที่เป็นเจ้าของทรัพย์สิน หรือคนที่มีส่วนร่วมในการบริหารเมืองกับผู้ปกครอง บ้างก็หมายถึงผู้ที่มีเงิน บ้างก็หมายถึงพ่อค้าขายส่ง แต่โชนินส่วนใหญ่จะเป็นช่างฝีมือที่ยากจน คนเร่ขายของ และคนทำงานเป็นรายวัน ต่อมาโชนินจึงให้หมายถึงทั้งช่างฝีมือและพ่อค้า ความหมายของ โชนินเป็นการแบ่งแยกคนเมืองในด้านการบริหารมากกว่าใช้แบ่งด้านอาชีพ ตั้งแต่ปี 1600 โชนินเริ่มมีความหมายสำคัญในด้านการบริหาร แม้โชนินจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการบริหาร แต่ทางการก็ยังมีนโยบายจำกัดบทบาทของโชนิน โชนินจะอยู่ได้อำนาจของซามูไร เนื่องจากก่อนยุคสมัยใหม่รูปแบบของเมืองของญี่ปุ่นจะอยู่รอบ ๆ ปราสาทของโซกุน ซึ่งเป็นศูนย์การบริหารแบบศักดินา โชนินที่มีหน้าที่รับใช้และช่วยงานบริหารบางส่วนของผู้ปกครอง จึงต้องอยู่รอบปราสาทของโซกุน และผู้นำทางทหาร ทั้งโซกุนและผู้นำทางทหารมักให้โชนินขายข้าวและสิ่งของที่ได้จากเก็บภาษี

คำว่า โชนิน (Chonin) เข้าใจว่าเป็นคำที่เริ่มมีการใช้ในเมืองเกียวโต (Kyoto) ในช่วงปลายยุคเฮอัน (794 – 1185) ที่เมืองเกียวโตมีสถานที่เล็กๆ แห่งหนึ่งเรียกว่า (Cho) ซึ่งหมายถึงพ่อค้าหรือ คนเมือง ต่อมาคนที่พ่อค้าในเมืองอย่างเช่น เมืองเกียวโตได้กลายเป็นโชนินไป เข้าใจว่าโชนินเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกที่เมืองเกียวโต

การรวมประเทศของโอดะ โนะบุนะเงะ (Oda Nobunaga) และ โทะโยะโทะมิ ฮิเดโยชิ (Toyotomi Hideyoshi) การเกิดเมืองใหญ่ขึ้นรอบ ๆ ปราสาทของผู้นำท้องถิ่นในปลายศตวรรษที่ 16 การที่

*รองศาสตราจารย์ คณะสังคมวิทยา มหามกุฏราชวิทยาลัย และผู้อำนวยการสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โชกุนตั้งพ่อค้าให้ดูแลการบริหารเป็นครั้งแรกในยุคเอโดะ การเป็นเมืองของเมืองเกียวโต เมืองโอซากาและเมืองเอโดะในต้นศตวรรษที่ 17 ได้ส่งเสริมการเกิดของชนชั้นพ่อค้าขึ้น

ภาพชีวิตพ่อค้ากำลัง
ยื่นขายปลาไหลย่าง
ปี 1805

เมืองเกียวโตเป็นที่ประทับขององค์จักรพรรดิ เป็นศูนย์กลางการเงินและหัตถกรรม โชนินหรือพ่อค้าในเมืองเกียวโตได้กลายเป็นตัวแทนทางการเงินของเมือง และเป็นศูนย์ของผู้ค้าสำคัญทางทหาร เมื่อเมืองเอโดะถูกทำลายในปี 1615 โอซากาได้กลายเป็นศูนย์กลางและศูนย์รวมสิ่งของผู้ปกครอง ท้องถิ่นได้จากการเก็บภาษีจากทางซีกตะวันตกของประเทศญี่ปุ่น ปลายศตวรรษที่ 17 โชกุน ควบคุมเศรษฐกิจของประเทศได้โดยอาศัยพ่อค้าและผู้แทนการเงินให้ดูแลผลประโยชน์ เมืองเอโดะเป็นเมืองที่ใดเมียวทุกคนต้องเดินทางเข้ามารายงานตัวกับโชกุนตามระบบซันกิน โคะทะอิ ชุมชนพ่อค้าในสมัยเอโดะเจริญขึ้นจากคนงานก่อสร้างและเจ้าของร้านขายของซึ่งรับใช้ผู้ปกครองท้องถิ่นและช่วยใดเมียวขายข้าวและสิ่งของที่ใดเมียวได้จากการเก็บภาษี เนื่องจากเกียวโตเป็นเมืองที่มีประสบการณ์ยาวนานกับโชนินหรือพ่อค้า อิตะกุระ คะทซุชิเกะ (Itakura Katsushige) ซึ่งมาจากครอบครัวชาวนาในเมือง มิกะวะ (Mikawa) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมืองอะอิชิ (Aichi) ได้วางรูปแบบและหลักเกณฑ์ต่างๆ ตั้งแต่ 1603 ถึง 1619 ให้เป็นพื้นฐานกฎหมายของเมืองเอโดะเกี่ยวกับการบริหารเมือง กฎเกณฑ์ต่างๆนี้ทำให้โชนินหรือพ่อค้ามีเอกลักษณ์และมีการบริหารควบคุมด้วยระบบพิเศษ คือ บริหารควบคุมทั้งตามเขตทางภูมิศาสตร์ เขตที่เป็นเขตของพ่อค้า (cho) อิตะกุระ คะทซุชิเกะ เป็นตัวแทนของโชกุน โดกุกะวะ อิเอยาสุ ในเมืองเกียวโต ตั้งแต่ปี 1603 อิตะกุระ คะทซุเกะ รับผิดชอบการบริหารทั้งฝ่ายพลเรือนและฝ่ายงานอาญาในเมืองและเมืองรอบนอก

ภาพการค้าขายบนถนน ในเมือง
นาอิโตะ-ฉินฉุกุ ยุคเอโดะ

ปลายศตวรรษที่ 17 เศรษฐกิจญี่ปุ่นพัฒนาจนเกิดการค้าระหว่างเขต ชุมชนเมืองไม่ได้ทำการค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ปกครองอย่างเดียว แต่ได้กลายเป็นแหล่งสำคัญของผู้นิคม ในปี 1720 เมืองเอโดะมีคนถึง 1 ล้านคน และมีโชนินที่มั่งคั่งร่ำรวยจากเมืองอื่น ทางกรมพยายามควบคุมการค้าตามนโยบายของโชกุนโดยสนับสนุนให้ตั้งสมาคมพ่อค้า จนกระทั่งปลายศตวรรษที่ 17 เกิดพ่อค้าขายส่งในเมืองโอซากาและเมืองเอโดะขึ้น พ่อค้าเคยถูกจัดว่าเป็นชนชั้นต่ำสุดในสังคม พ่อค้าทำอะไรจึงสามารถยกระดับชนชั้นของตนให้ขึ้นมามีบทบาทและอำนาจภายใต้การปกครองแบบศักดินาในยุคเอโดะ

ในศตวรรษที่ 11 เกิดสมาคมการค้า สมาคมช่างฝีมือ ที่เรียกว่า สะ (Za) ขึ้นในญี่ปุ่น และสมาคมได้เจริญรุ่งเรืองในสมัยมุโระมะจิ (1333-1568) สมาคมการค้าเหล่านี้รวมกันเพื่ออุปถัมภ์ ปกป้องคุ้มครองการค้า ขจัดการแข่งขันสินค้าเฉพาะอย่าง ในช่วงต้น สมาคมการค้าที่เรียกว่า สะ นี้จะได้รับการอุปถัมภ์จากวัดพุทธและศาลเจ้าชินโต ในยุคมุโระมะจิ โชกุนและไดเมียวตามเขตตามท้องถิ่นต่าง ๆ ได้อุปถัมภ์และส่งเสริมสมาคมการค้า (สะ) สมาคมการค้าที่มีชื่อที่สุดคือสมาคมการค้าน้ำมัน โอยะมะสะกิ (Oyamazaki oil za) ซึ่งอุปถัมภ์โดยศาลเจ้า อิวะชิมิซุ ฮะชิมัน (Iwashimizu Hachiman Shrine)¹ และ

¹ ยังมีอีกชื่อโอโตโกยะมะสะ ฮะชิมัน (Otokoyama Hachimangu) ศาลเจ้าชินโตที่ยะวะตะ (Yawata) ในเมืองเกียวโตสร้างอุทิศวิญญาณของจักรพรรดิโอจิน (Ojin) (ปลายศตวรรษที่ 4- ต้นศตวรรษที่ 5) ศาลเจ้านี้มักจะเป็นที่บูชาเทพฮะชิมัน (Hachiman) และจักรพรรดินีในเทพนิยายที่ชื่อจิงกู (Jingu) และเทพฮิเมะ โอคะมิ (Hime Okami) หรือฮิเมะกะมิ (Himegami) ศาลเจ้านี้สร้างในปี 859 โดยพระสงฆ์ชื่อเกียวเคียว (Gyokyo) ซึ่งเป็นที่เคารพของสำนักและครอบครัวของจักรพรรดิตลอดประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ในศตวรรษที่ 11 และ 12 ครอบครัวมินะโมะโตะ (Minamoto family) ถือว่าฮะชิมัน (Hachiman) เป็นเทพเจ้าที่ (Ujigami) และโชกุนคนแรกของคณะตระกูลคือ มินะโมะโตะ โนะโยริโตะโมะ (Minamoto no Yoritomo) ได้สร้างศาลเจ้าสาขาของฮะชิมัน เช่น ศาลเจ้าที่ทสุรุเกะ ฮะชิมัน (Tsurugaoka Hachiman Shrine) ในคณะตระกูล ซึ่งทำให้เกิดการสร้างศาลเจ้าฮะชิมัน (Hachiman) ทั่วประเทศ งานฉลองประจำปีเรียกว่างานฉลอง อิวะชิมิซุ (Iwashimizu Festival) ซึ่งจะฉลองในวันที่ 15 กันยายนของทุกปี

สมาคมการค้าฝ้าย ซึ่งอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของศาลเจ้ายะซุกุนิ (Yasukuni Shrine)² ในเมืองเกียวโต สมาคมการค้าในเขตต่าง ๆ มักจะอยู่ตามวัดในเมือง และตามเมืองท่า (port towns) ต่างๆ เมื่อการค้าพืชผลเกษตรเพิ่มขึ้น สมาคมการค้าต่างๆ ในชนบทต้องแข่งขันกับสมาคมการค้าในเมือง (urban) และสมาคมการค้า (ละ) ดังนั้นการมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของสมาคมราวาสที่เรียกว่า มียะสะกับศาลเจ้า ทำให้มียะสะได้อภิสิทธิ์ในสมาคมการค้าละด้วย

จากกลางศตวรรษที่ 16 ไคเมียวต้องการกำจัดสมาคมการค้าและได้เริ่มล้มล้างสมาคมการค้าละ (za) โดยตั้งภาษีอากร (sekisho) และข้อห้ามอื่นๆ ซึ่งทำให้พ่อค้าที่เคยอยู่ในสังกัดและพ่อค้าที่เคยได้รับความช่วยเหลือจากสมาคมการค้าต้องประสบปัญหา คือ ทำให้การค้าขายยาก และการผลิตงานฝีมือของสมาคมการค้าที่เรียกว่าสมาคมละ (za) ก็มีน้อยรายที่สามารถอยู่รอดได้จนถึงยุคเอโดะ สมาคมการค้า (ละ) ส่วนใหญ่จะถูกแทนที่ด้วยองค์กรการค้าใหม่ ที่เรียกว่า คะบุ นะกะนะ (Kabunakana)

กะบุ นะกะนะ (Kabunakana) เป็นสมาคมพ่อค้าที่ถูกขาดทางการค้า ซึ่งถูกควบคุมโดยโชกุนและไคเมียวต่างๆ ในระหว่างยุคเอโดะ (1600-1868) นะกะนะ (Nakama) หมายถึง สมาคมของพ่อค้าซึ่งรวมกลุ่มกันโดยได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการเพื่อจำกัดวงของการเข้ามาค้าขายและการตั้งราคา คะบุ (Kabu) หมายถึง การมีส่วนร่วม (share) หรือความเป็นสมาชิกภาพในสมาคม ตามกฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในยุคนั้น สมาชิกแต่ละคนจะมีส่วนร่วมในสมาคมกะบุ (Kabu) เพียงสมาคมเดียว เท่านั้น ซึ่งจะเห็นได้จากแผ่นป้ายไม้ ที่เรียกว่ากะบุฟุดะ (Kabufuda) แขนงไว้เป็นสัญลักษณ์การเป็นสมาชิกในสมาคมกะบุจะทำให้สมาชิกมีสิทธิผูกขาดการค้าหรือผูกขาดเกณฑ์บางอย่าง คะบุ นะกะนะได้ให้เงินช่วยเหลือ เงินช่วยเหลือนี้รู้จักกันในนาม เมียวกะกิน (myogakin)³ แก่ผู้มีอำนาจ แต่กะบุ นะกะนะส่วนใหญ่ได้ถูกขจัดออกไป

² เดิมชื่อกิออนฉา (Gionsha) และกิออนเท็นจิน (Gion Tenjin) เป็นศาลเจ้าที่อยู่ที่ยะมะชิยะมะ (Higashiyama Ward) ในเกียวโต อุทิศแก่เทพซุซาวาโน โนะ มิโกโตะ (Susanoo no Mikoto) และภรรยา กับลูกทั้ง 8 จนมีการถกเถียงถึงกำเนิดของศาลเจ้าว่า เดิมเป็นที่สักการะจักรพรรดิโกะซุ (Gozu Tenno) ซึ่งเป็นเทพพุทธซึ่งก็คือเทพซุซาวาโน โนะ มิโกโตะ (Susanoo no Mikoto) นั่นเอง ในศตวรรษที่ 10 กิออนฉา (Gionsha) เป็นศาลเจ้าที่มีชื่อมากในเกียวโตและเชื่อว่ามีส่วนในการสยบวิญญาณพยาบาท (goryo) คุ้มครองนักบวช นำความร่ำรวย บัดเปาความเจ็บป่วย ศาลเจ้าหลังที่เป็นศาลเจ้าหลักเป็นที่รู้จักกันในชื่อของรูปแบบสถาปัตยกรรมกิออน (Gion Style architecture) มีอายุตั้งแต่ 1654 ชื่อทางการของศาลเจ้าเปลี่ยนปี 1868 งานพิธีฉลองที่มีชื่อของเกียวโตที่ฉลองที่ศาลเจ้านี้คืองานฉลอง กิออน (Gion Festival) ซึ่งฉลองราวเดือนกรกฎาคมของทุกปี

³ เมียวกะกิน (myogakin) เป็นเงินภาษีที่โชกุนและไคเมียวเก็บจากพ่อค้า ช่างฝีมือ ชาวประมงและพ่อค้าที่ไม่ได้จ่ายภาษีที่ดินที่ควรจะจ่ายกันตามปกติในช่วงเอโดะ ต่อมาเมียวกะกินกลายเป็นภาษีรายปีเหมือนกับ ภาษีอันโจ (unjo tax) แม้สินค้าและแรงงานจะจ่ายทดแทนได้แต่เมียวกะกินมักจะจ่ายเป็นเงินสด เมียวกะกิน มี 2 ประเภท 1.เงินภาษีที่เก็บโดยการประเมินจากปัจเจกชน เช่น คนทำสาเก คนทำซีอิ๊ว และเจ้าของโรงเตี๊ยม, เจ้าของโรงรับจำนำและผู้เก็บภาษีกับกะบุ นะกะนะ (หรือสมาคมพ่อค้าผูกขาด) ส่วนภาษีอันโจ เป็น ค่าธรรมเนียมเก็บจากปัจเจกชน เช่น พ่อค้าในเมือง ช่างฝีมือ นักล่าสัตว์ ชาวประมงในช่วงเอโดะ (1600-1868) ตั้งแต่ศตวรรษที่ 12 ถึงศตวรรษที่ 16 อันโจ หมายถึง การส่งสินค้าไปเกียวโตเป็นการจ่ายภาษี อาจกล่าวได้ว่าเมืองกะกินเป็นเงินสดที่บริจาคด้วยความสมัครใจ ในขณะที่อันโจเป็นเงินที่ต้องจ่ายตามพันธะหน้าที่

ระหว่างศตวรรษที่ 16 ปลายศตวรรษที่ 17 ผู้สำเร็จราชการและรัฐบาลเอโดะยอมรับสมาคมการค้าต่าง ๆ เหล่านี้ เพราะสมาคมเหล่านี้มีประโยชน์ในการวาง กฎระเบียบทางการค้า และเริ่มเห็นพ้องกับสมาคมจึงได้สนับสนุนสมาคม พร้อมทั้งวางระเบียบในการเสียภาษีประจำปีด้วย อย่างไรก็ตาม คะบุนะกะนะ (Kabunakana) ยังต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ มากขึ้น ดังนั้นในระหว่างการปฏิรูปคันเซอิ (Kansei reforms 1787-1793) สมาคมกะบุนะกะนะหลายสมาคมได้เลิกล้มไป ในระหว่างการปฏิรูปเทมโป (Tempo reforms 1841-1743) รัฐบาลโชกุนเลิกล้มกะบุนะกะนะ (Kabunakana) ทั้งหมด การยกเลิกกะบุนะกะนะครั้งนี้ทำให้เกิดเงินเฟ้อ และในปี ค.ศ. 1851 ระบบกะบุนะกะนะ (Kabunakana) ได้รับการฟื้นฟูและเปิดรับสมาชิกให้อยู่ในวงกว้างยิ่งขึ้น แต่ห้ามการจ่ายในรูปของเมียวกะกิน (Myogakin) สมาคมกะบุนะกะนะก็ถูกยุบไปไม่นานหลังการปฏิรูปเมจิในปี ค.ศ. 1868

ปัจจัยที่ส่งผลให้ชนชั้นพ่อค้ามีอิทธิพลและมีบทบาทสำคัญภายใต้ระบบการปกครองแบบศักดินาในยุคเอโดะ คือ

1.ระบบซันกิน โคะทะอิ (Sankin Kotai) เป็นระบบที่โชกุนตั้งขึ้นเพื่อควบคุมโดเมียวทุกคนที่อยู่ใต้การปกครองของโชกุน ซึ่งมีมากกว่า 200 คน ที่ปกครองเมืองอย่างอิสระและดูแลพื้นที่ 4 ใน 5 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศญี่ปุ่น ให้ต้องเดินทางมาแสดงความจงรักภักดีกับโชกุนในเมืองเอโดะเป็นกิจวัตรโดยใช้เส้นทางโกะกะอิโด (Gokaido) การเดินทางทำให้โดเมียวจะต้องใช้เงิน 70 – 80 % ของรายได้ ระบบซันกิน โคะทะอิ ถูกยกเลิกไปในปี 1862 ในการเดินทางไปเมืองเอโดะ โดเมียวจะเดินทางไปรายงานตัวกับโชกุนและเดินทางกลับถิ่นฐานที่โดเมียวปกครอง ส่วนภรรยาและลูกจะอยู่เป็นตัวแทนที่เมืองเอโดะเนื่องจากภรรยาและบุตรของโดเมียวจะต้องอยู่ในเมืองหลวง โดเมียวจึงจำเป็นต้องมีบ้านไว้ในเมืองให้ภรรยาและลูกอยู่พักอาศัย ภรรยาและลูกของโดเมียวจะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของโชกุน ในระหว่างปี 1635 และ 1642 โชกุน โทะกูงะวะ อิเอะมิทซุ (Tokugauwa Iemitsu) จะบังคับให้โดเมียวทุกคนเดินทางไปมาระหว่างเมืองที่ โดเมียวปกครองกับเมืองเอโดะเป็นกิจวัตร

ระบบ ซันกิน โคะทะอิ เป็นระบบที่ทำให้การค้าขายตัวอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะโดเมียวทุกคนที่จะต้องเดินทางมาพำนักอยู่ในเมืองหลวงจะต้องจับจ่ายใช้สอย และบริโภคในระหว่างเดินทางเมืองต่าง ๆ ที่ชบวนของโดเมียวผ่านและต้องหยุดพักค้างแรมได้ กลายเป็นสถานที่ดึงดูดผู้คนและพ่อค้าให้เข้ามาสู่ภาคบริการ การเดินทางของโดเมียวพร้อมขบวนที่มุ่งเข้าสู่เมืองเอโดะ ทำให้รัฐปรับปรุงเส้นทางคมนาคมที่โดเมียวต้องเดินทางผ่านเพื่อเข้าสู่เมืองเอโดะ เส้นทางดังกล่าวได้กลายเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญ เมื่อการค้าเจริญยิ่งขึ้น ชนชั้นพ่อค้าซึ่งสามารถสะสมทรัพย์ สามารถผลักดันบทบาทชนชั้นของตนขึ้นมาเป็น “ชนชั้นนายทุน” อาจกล่าวได้ว่า ระบบซันกิน โคะทะอิ ได้ส่งผลกระทบต่อ ชนชั้นนักรบ คือ ทำให้นักรบที่ต้องเดินทางมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น คือ ตั้งแต่การเดินทางไปเมืองหลวง ค่าของกำนัลมากมายที่ต้องมอบให้โชกุน ค่าใช้จ่ายสำหรับบุตรภรรยาที่อาศัยในเมือง เอโดะ การแข่งขันการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อไม่ให้

สามี่ที่เป็นผู้ครองเมืองต้องเสียหน้า ภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นทำให้โดเมียวต้องกู้หนี้ยืมสิน⁴ จากพ่อค้า เมื่อโดเมียวไม่สามารถชำระหนี้สินได้ เพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ โดเมียวบางคนหาทางออกโดยให้ลูกชายแต่งงานกับลูกสาวพ่อค้าบ้าง รับลูกของพ่อค้ามาเป็นบุตรบุญธรรมบ้าง หรือแม้แต่ขายตำแหน่งซามูไรให้แก่พ่อค้าก็มี เสนอตำแหน่งกึ่งราชการก็มี เช่น ตำแหน่งคะเคยะ (kakeya⁵) เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ พ่อค้าจึงสามารถเปลี่ยนฐานะมาเป็นชนชั้นนักรบได้ ซึ่งแต่เดิมผู้ที่จะสามารถเป็นนักรบได้ต้องเป็นผู้สืบเชื้อสายเท่านั้น นอกจากนี้ พ่อค้าที่ร่ำรวยยังได้กลายมาเป็นเจ้าของที่ดิน ระบบนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระบบเดิมที่ชนชั้นนักรบเคยมีสิทธิจับจองที่ดินมาเป็นพ่อค้าก็มีสิทธิด้วย

ระบบชั้นกิน โคะทะอิ นี้มีส่วนสนับสนุนและส่งเสริม “ชนชั้นพ่อค้า” ให้มีบทบาทและสถานภาพที่ดีขึ้นทำให้พ่อค้า มีทั้งอิทธิพลและความมั่นคง

2. นโยบายของรัฐเอโดะต่อการเติบโตของพ่อค้า

2.1 รัฐบาลไม่เคยเรียกเก็บภาษีจากพ่อค้าเลย เพราะถือว่าพ่อค้าเป็นชนชั้นที่ค่อนข้างต่ำในสังคม รัฐเพียงแต่ขอร้องให้พ่อค้าบริจาคเงินให้กับรัฐบาลเป็นบางครั้งบางคราว

2.2 รัฐอนุญาตให้มีการผูกขาดการค้าในหลายรูปแบบ เช่น การจัดตั้งสมาคมการค้าหรือการให้สัมปทาน การมอบหมายให้เป็นผู้ดูแลกิจการทางการเงินของรัฐบาล การจับจองที่ดินเปิดใหม่

2.3 รัฐออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของชนชั้นต่าง ๆ เช่น ชาวนาอยู่ติดที่นา จะออกนอกบริเวณไม่ได้ เว้นไว้แต่จะได้รับอนุญาตจากหัวหน้าหมู่บ้าน ในขณะที่พ่อค้าเป็นกลุ่มชนที่ค่อนข้างอิสระไม่ถูกเพ่งเล็งจากผู้ปกครอง เมื่อเทียบกับอีก 2 ชนชั้น คือ ซามูไรและชาวนา งานของพ่อค้าไม่เกี่ยวกับที่ดินซึ่งเป็นทรัพย์สินทางเกษตรกรรม พ่อค้าไม่ใช่ผู้ผลิตที่มีความสำคัญต่อปากท้องของคนในสังคม พ่อค้าเป็นเพียงผู้แสวงหาเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ซามูไร ทำให้พ่อค้ามีอิสระที่จะเดินทางไปตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค และให้บริการแก่ซามูไรหลาย ๆ คนในเวลาเดียวกัน พ่อค้าจึงไม่จำเป็นต้องผูกพันกับเจ้านายคนหนึ่งคนใด เหมือนกับซามูไรที่ต้องมีเจ้านายเพียงคนเดียว พ่อค้าจึงมีชีวิตและการทำงานที่ค่อนข้างอิสระที่จะทำการค้าและสร้างความมั่งคั่งให้กับชนชั้นตนเอง

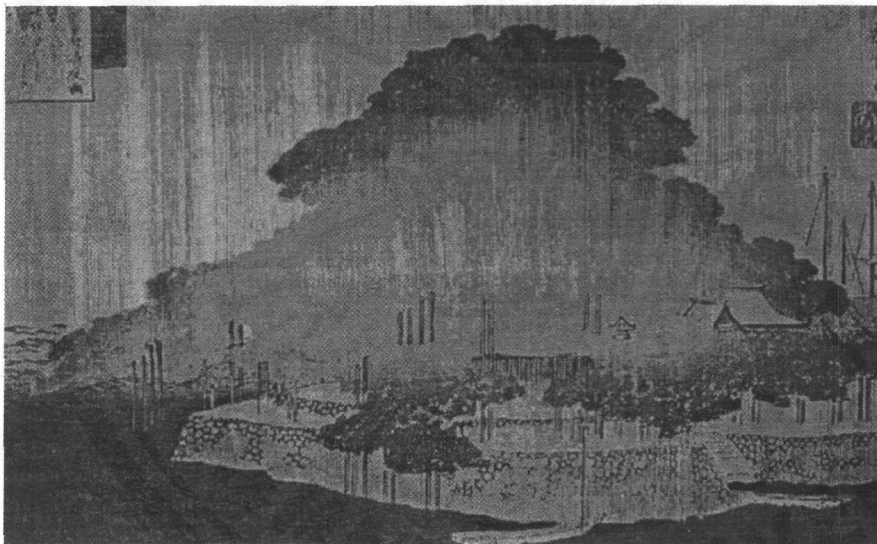
⁴ การกู้ยืมของโดเมียว (Daimyo loan) หรือ โดเมียว กะมิ (daimyo gashi) เกิดขึ้นในช่วงยุคเอโดะ (1600-1868) โดเมียวต้องกู้ยืมเงินจากพ่อค้าเป็นโดเมียวที่ต้องเดินทางไปเมืองหลวงเพื่อรายงานตัวกับโชกุน ทำให้โดเมียวต้องใช้จ่ายเงินทองมากมายจนประสบปัญหาการเงินโดยเฉพาะหลังศตวรรษที่ 17 พ่อค้าจะคิดอัตราดอกเบี้ยสูงหรือขอหลักประกันจากโดเมียวเพราะเกรงโดเมียวจะไม่จ่ายเงินคืน หรือเกรงจะใช้อำนาจยุบร้านค้าของตน พ่อค้าที่จะให้โดเมียวยืมมักจะให้ยืมเป็นเงินสดและเป็นพ่อค้าที่ร่ำรวย

⁵ ในยุคเอโดะ (1600-1868) โชกุนและโดเมียวเก็บภาษีข้าวและพืชผลไว้ในโกดังตามเมืองที่อยู่บนเส้นทางผ่านของขบวนโดเมียว คะเคยะ จะเป็นตัวแทนจัดทำบัญชีสินค้าในโกดังให้โชกุนและโดเมียว ในฤดูเก็บเกี่ยวที่ไม่ดี คะเคยะจะให้โดเมียวกู้ยืมเงินโดยใช้สินค้าในโกดังของโดเมียวเป็นหลักประกัน

รูปแบบของพ่อค้า

การที่ระบบเศรษฐกิจได้ขยายตัวออกไปกว้างขวางทำให้อาชีพพ่อค้าเป็นอาชีพที่ต้องอาศัยความชำนาญพิเศษ (Specialization) ดังนั้นในธุรกิจการค้า จะต้องมีความรู้และสถาบันหลายฝ่ายซึ่งมีความชำนาญและทำหน้าที่เฉพาะอย่างนักวิชาการบางคนแบ่งพ่อค้าเป็น 4 รูปแบบคือ

พ่อค้าตามท้องถิ่น (Rural Trader) เช่นพ่อค้าเร่ขายที่เดินทางรับซื้อและขายสินค้าไปตามท้องถิ่นและตามเมืองต่าง ๆ สินค้าที่พ่อค้าเร่ขายเป็นสินค้าของจำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น ยาประจำบ้าน มุ้ง เสื้อ กิโมโน สี เกล็ด และ เสื่อญี่ปุ่นที่เรียกว่า ตาตะมิ (Tatami) เป็นต้น พ่อค้าเร่ส่วนใหญ่จะมาจากโอมิ (Omi) และอิเซะ (Ise) โอมิ เป็นเมืองทางชายฝั่งทะเลด้านทะเลญี่ปุ่น อยู่ในเมืองชิงะ (shiga) ในสมัยเอโดะ (1600 – 1868) โอมิเป็นเมืองสถานีพักย่อยบนเส้นทางหลวงโฮกุริกุโด (Hokurikudo) โอมิ เป็นเมืองที่

สภาพโดยทั่วไป
ของเมืองโอมิ(Omi)

พัฒนาจากเมืองที่อยู่รอบปราสาทของโทะโยะโทะมิ ฮิเดทซุกุ (Toyotomi Hidetsuku) พ่อค้าจากโอมิเป็นพ่อค้าที่ขึ้นชื่อในการเร่ขายสินค้าทั่วประเทศ โอมิเป็นเขตผลิตข้าวที่ขึ้นชื่อของประเทศ ส่วนอิเซะ เดิมเป็นหนึ่งใน 15 จังหวัดที่เป็นทางผ่านของเส้นทางโทะกะอิโด (Tokaido) ซึ่งอยู่ทางภาคกลางของเกาะฮอนชู สร้างในปี 646 ภายใต้ระบบโกกุกัน (Kokugun system) ซึ่งในช่วงนั้นพื้นที่เขตเมืองมิเอะ (Mie) ส่วนใหญ่รวมอยู่ในเขตนี้ ในสมัยโบราณพื้นที่ส่วนใหญ่ของอิเซะเป็นสมบัติของศาลเจ้าชินโต (ศาลเจ้า อิเซะ) ต่อมาในปลายสมัยเฮอัน อิเซะกลายเป็นบ้านที่เป็นที่รวม (home base) ของตระกูลไทระ และโอดะ โนะบุนะงะ (Oda Nobunaga) เข้ามาควบคุมในปลายสมัยมุโระมะจิ (Muromachi) เมืองนี้ถูกแบ่งเป็น 7 ส่วน อยู่ภายใต้การดูแลของไดเมียว 7 คน ในปี 1871 อิเซะถูกรวมเข้ากับเมืองอิงะ (Iga) และ ชิมา (shima) เป็นเมืองวะตะระอิ (watarai) และเมือง อะโนะทซุ (Anotsu) ในปี 1876 เมืองวะตะระอิ และอะโนะทซุ รวม

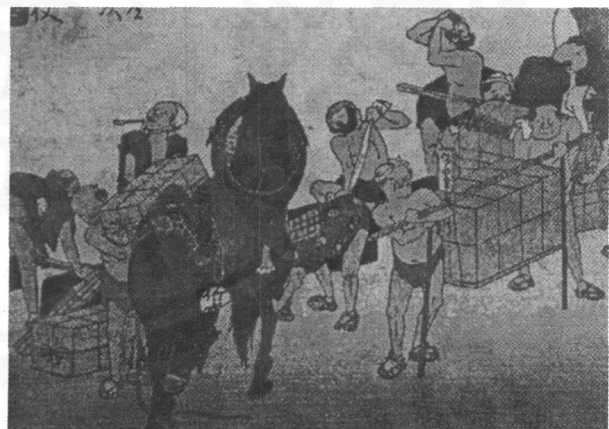
กันเป็นเมืองมิเอะ พ่อค้าเร่ขายประเภทนี้เกิดขึ้นในช่วงต้นของยุคเอโดะ (Edo) ทั้งนี้เพราะรัฐบาลได้ตั้งกฎเกณฑ์ให้ชาวนาอยู่ติดกับที่ดินและห้ามชาวนาค้าขาย เพื่อชาวนาจะได้ทำประโยชน์บนที่ดินที่ชาวนาดูแลอยู่ได้อย่างเต็มที่ พ่อค้าเหล่านี้ เมื่อสะสมทุนได้มากขึ้นก็ตั้งร้านค้าและประกอบอาชีพอื่นด้วย เช่น ออกเงินกู้ให้แก่ชาวนา และลงทุนในที่ดิน หรือพ่อค้าบางแห่งจะหันไปเริ่มกิจการค้าอุตสาหกรรมในท้องถิ่น

ตลาดขายสินค้าท้องถิ่น

พ่อค้าขายส่ง (The Wholesalers) พ่อค้า

เหล่านี้มีกิจการอยู่ตามเมืองใหญ่ เช่น โอซากา ซึ่งเป็นเมืองที่พวกชนชั้นปกครอง ส่งข่าวสารและส่งผลิตภัณฑ์ของแคว้นไปขาย พ่อค้าเหล่านี้จะมีโกดังเก็บสินค้าและเรือบรรทุกสินค้า พร้อมทั้งรับซื้อตั๋วสัญญาใช้เงิน ทำโรงรับจำนำและบางครั้งก็มีกิจการโรงแรมด้วย แต่ในขณะที่การค้าขายตัวออกไปทั้งในด้านจำนวนปริมาณและด้านขนาดของพื้นที่ ธุรกิจการค้าเริ่มมีการแบ่งตามประเภทของสินค้าและตามพื้นที่ เช่น การเป็นพ่อค้าขายส่งข้าวเกลือ ผ้าย ในเมืองโอซากา เมืองเอโดะ หรือเมืองเกียวโต คนกลาง (nakagai) ในท้องถิ่นต่างๆ พ่อค้าคนกลางเหล่านี้จะรับซื้อสินค้าจากผู้ผลิตในท้องถิ่น และขายให้แก่พ่อค้าขายส่งในเมือง ซึ่งพ่อค้าขายส่งในเมืองโอซากาจะส่งไปขายอีกทอดหนึ่ง พ่อค้าขายส่งสินค้าประเภทเดียวกันในเมืองเดียวกันจะรวมตัวกันเป็นสมาคมการค้าที่เรียกว่าคะบุ นะกะมะ (kabunakama) เพื่อร่วมมือกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การขนส่งสินค้าระหว่างเมือง

ลักษณะการค้าดังกล่าวทำให้เกิดพ่อค้า

กองคาราวานขนส่งสินค้าในยุคเอโดะ

พ่อค้านายธนาคาร เป็นพ่อค้าที่ได้รับ การแต่งตั้งจากรัฐบาล ให้ดูแลการเงินให้อยู่ ในระเบียบกฎเกณฑ์ เพื่อประโยชน์ทางการค้า หน้าที่ของพ่อค้านายธนาคารก็คือ กำหนด อัตราแลกเปลี่ยนเงินที่เมืองโอซากา ซึ่งจะเป็น มาตรฐานสำหรับค่าของเงินทั่วไปประเทศ ต่อ มาก็มีการพัฒนาขึ้นคือ เริ่มรับฝากเงินและมีการให้กู้เงินโดยรับเป็นใบฝากเงินแทนเงิน รวมทั้งคิดดอกเบี้ยจากการให้กู้เงิน

ในสมัยเอโดะ เมืองแต่ละเมืองจะใช้เงินต่างกันเช่น เมืองโอซากาใช้เหรียญเงิน เมืองเอโดะใช้ เหรียญทอง ในการค้าขายเงินที่ใช้ในประเทศมี 3 ประเภท คือ เหรียญทอง เหรียญเงิน และเหรียญทองแดง เมื่อการค้าพัฒนา พ่อค้าเงินได้แยกสาขาและตั้งตลาดเงินซื้อขึ้นและออกไปส่งจ่ายเงินเช่น ฮอนเรียวกะอะ (Honryogae) ทำเกี่ยวกับเหรียญทองและเหรียญเงิน วะกิเรียวกะอะ (wakiryogae) ทำเกี่ยวกับทองแดง เป็นต้น ส่วนธนบัตรก็เช่นกัน แต่ละแคว้นจะพิมพ์ใช้เองภายในแคว้นของตน การหมุนเวียนของเงินภายใน ประเทศจึงไม่มีความคล่องตัว นอกจากนี้ช่วงหลังสมัยเอโดะ รัฐบาลยังมีปัญหาในด้านการคลัง คือ รายได้ ไม่พอกับรายจ่าย จึงทำให้เกิดร้านค้าเงินที่เรียกว่า เรียวกะอะยะ (ryogaeya) ขึ้นมาเพื่อดูแลทางการเงิน โดยเฉพาะ หลังปฏิรูปเมจิ พ่อค้าที่ค้าเงินล้มละลายไปมาก ยกเว้นบางตระกูล เช่น ตระกูลมิตซูชิ ตระกูล โคะโนะอิเกะ และสุมิโตโม ที่ยังสามารถสืบทอดกิจการมาจนทุกวันนี้

พ่อค้านายโกดัง ตามระบบชั้นกินโคะทะอินั้น ไคเมียวจะต้องเดินทางเข้าไปรายงานตัวในเมือง เอโดะ ไคเมียวจะส่งข้าวและผลผลิตจากแคว้นของตนไปเพื่อขายตามเมืองต่าง ๆ แต่เนื่องจากชนชั้น ปกครองไม่ได้รับอนุญาตให้ค้าขาย ไคเมียวจึงต้องเช่าโกดังจากพ่อค้าตามเมืองต่าง ๆ เหล่านั้น และให้พ่อ ค้านายโกดังเป็นผู้ดูแล เก็บรักษา ขายข้าวและขายผลผลิตต่าง ๆ รวมทั้งเก็บเงินไว้ให้ พ่อค้าเหล่านี้จะ ได้รับค่าตอบแทน พ่อค้าประเภทนี้ คือ คะเคยะ (akeya) หรือ คุระโมะโตะ (kuramoto) ตามปกติจะทำ หน้าที่ดูแลและเก็บรักษาพร้อมทั้งขายข้าวและผลผลิต ส่วนกะเคยะ (akeya) จะเป็นผู้ดูแลเรื่องเงิน แต่ บางครั้งพ่อค้าคนเดียวก็สามารถรับทำทั้งสองตำแหน่งได้ ตัวอย่างของพ่อค้าที่ประสบความสำเร็จมากใน ปลายสมัยเอโดะ ที่สามารถขยายกิจการจากการค้าเล็ก ๆ จนกลายเป็นบริษัทใหญ่ที่สามารถควบคุม เศรษฐกิจของประเทศได้ คือ บริษัทของตระกูลมิตซูชิ (MITSUI) บริษัทมิตซูชิถือว่าเป็นบริษัทใหญ่ที่มี วิสัยทัศน์ในการดำเนินธุรกิจเป็นอย่างดี จึงทำให้กิจการของบริษัทเจริญก้าวหน้า

มิตซึยุเป็นบริษัทใหญ่ในด้านการเงินที่เก่าแก่ที่สุดบริษัทหนึ่งในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ซึ่งก่อตั้งมา 300 ปี ประวัติศาสตร์อันยาวนานของตระกูลมิตซึยุทำให้ก่อนปีคริสต์ศตวรรษ 1700 มิตซึยุมีนโยบายใหม่ที่ต่างจากตระกูลอื่น คือ การขายโดยรับเงินสดและการกำหนดราคาตายตัวที่แน่นอน การลงบัญชีในสมุดบัญชี 2 ครั้ง การฝึกงาน และระบบการแบ่งส่วนแบ่งของกำไร ในปี 1981 ตระกูลมิตซึยุได้ตั้งธนาคารที่เป็นสำนักงานใหญ่ ตั้งกองทุนเงินบำนาญปลายปีของพนักงาน และเริ่มระบบโบนัสประจำปี มิตซึยุได้เข้าสู่ธุรกิจหลายประเภท ตั้งแต่อุตสาหกรรมไปจนระบบการเงินและเข้าไปผูกสัมพันธ์ไมตรีอย่างแน่นแฟ้นกับรัฐบาลและนักการเมือง

บริษัทอื่นที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจสมัยเอโดะ คือบริษัทสุมิโตโม (Sumitomo) สุมิโตโม มะซะโตะโมะ (Sumitomo Masatomo 1585-1652) เป็นผู้ก่อตั้งธุรกิจการค้า สุมิโตโม มะซะโตะโมะ เป็นผู้ที่ละทิ้งตำแหน่งชามูไรมาเปิดร้านขายหนังสือ ขายยาและเครื่องใช้ที่ทำด้วยเหล็ก เป็นผู้หาทองแดงให้โชกุนและเป็นผู้ส่งออกทองแดงรายสำคัญ ลูกเขยของสุมิโตโมเป็นบุตรชายของพ่อค้าทองแดงในเมืองเกียวโต ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการแยกทองและเงินออกมาจากทองแดงดิบ (ทองแดงที่ยังไม่ผ่านขั้นตอนใด ๆ) ความลับเรื่องนี้ของตระกูลเป็นเรื่องที่คนในตระกูลได้เรียนรู้มาจากชาวยุโรปจนกระทั่งกลายมาเป็นเทคนิคที่ผูกขาดโดยตระกูลสุมิโตโม ภายหลังปี ค.ศ. 1691 ตระกูล สุมิโตโมได้รับอนุมัติให้เปิดกิจการทำเหมืองอย่างเป็นทางการ ทำให้สุมิโตโมไม่สามารถเพิ่มปริมาณการผลิต และส่งออกได้ และนี่เป็นเหตุให้ตระกูลสุมิโตโมสามารถดำเนินกิจการเหมืองแร่ได้อย่างมีประสิทธิภาพจนประสบความสำเร็จในการค้นพบเหมืองแร่ใหม่ ๆ ในปี 1937 หัวหน้าสุมิโตโม คือสุมิโตโม รุนที่ 16 ของตระกูลมีหุ้น 90 เปอร์เซ็นต์ ในช่วงสงคราม บริษัทสุมิโตโมได้เพิ่มจาก 40 บริษัทในปี 1941 เป็น 135 บริษัทในปี 1946 เมื่อสหรัฐอเมริกาเข้ามาครอบครองญี่ปุ่น บริษัทที่เกิดจากธุรกิจครอบครัว และกลายเป็นบริษัทยักษ์ใหญ่ได้ถูกยุบในปี 1948 ในราวปี 1950 กลุ่มสุมิโตโม ได้ขอตั้งขึ้นบริษัทในรูปของเคเร็ทซุ (Keiretsu) ช่วงนี้สมาชิกในครอบครัว สุมิโตโมจะมีบทบาทในบริษัทน้อยมาก

โคะโนะอิเกะ ชิโรกุ (Konoike Shinroku) เป็นพ่อค้าชาวเมืองโอซากาที่มีความสำคัญมากที่สุดคนหนึ่ง ซึ่งมาจากชนชั้นชามูไรและได้หันมาประกอบอาชีพเป็นพ่อค้า ตั้งแต่ก่อนยุคเอโดะ โคะโนะอิเกะได้เริ่มกิจการต้มเหล้าสาเกในหมู่บ้านเซตซุ (Settsu) เมืองเรียวโกะ และตั้งโรงเหล้าทำเหล้าสาเกส่งออกขายไปยังเมืองเอโดะ เนื่องจากเหล้าสาเกเป็นสินค้าที่ขาดตลาดอยู่บ่อย และสามารถขายได้ราคาดีในเมืองเอโดะ จึงได้มีการพัฒนาการต้มเหล้าสาเกจนกลายเป็นธุรกิจประเภทหนึ่ง ระบบชันทกิน-โคะทะอิ ทำให้โคะโนะอิเกะสามารถส่งสินค้าไปขายยังเมืองโอซากาและเมืองเอโดะในระยะแรก ต่อมาโคะโนะอิเกะ เห็นโอกาสดีในการเริ่มต้นธุรกิจการเดินเรือเพื่อบริการโคะโนะอิเกะ ซึ่งจะอยู่ในทางฝั่งตะวันออกของประเทศญี่ปุ่น การทำธุรกิจทำให้โคะโนะอิเกะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับโคะโนะอิเกะต่าง ๆ ทำให้ตระกูลโคะโนะอิเกะ เข้าสู่ธุรกิจการปล่อย

เงินกู้ให้ไคเมียว ในปี ค.ศ. 1656 โคโนะอิเกะ (Konoike) ได้ตั้งร้านรับแลกเปลี่ยนเงินตราในเมืองโอซากา ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นหนึ่งในสมาชิกของธุรกิจการแลกเปลี่ยนเงินตราที่มีชื่อเสียง

การก่อกำเนิดนักธุรกิจสมัยใหม่

กิจกรรมต่างๆ ของพ่อค้าสมัยเอโดะทำให้การใช้เงินแพร่หลายทั่วประเทศญี่ปุ่น และทำให้เกิดการรวมตลาดกันมากขึ้น เมืองโอซากากลายเป็นศูนย์กลางการค้าและการเงินของประเทศ พ่อค้าในเมืองจะผูกขาดและพัฒนาเทคนิคทางการเงินและการค้า ผู้นำในยุคปฏิรูปเมจิ (1868) ได้พัฒนาทั้งทางทหารและทางเศรษฐกิจ สิทธิทางชนชั้นและข้อจำกัดทางชนชั้นถูกยกเลิก ในปี 1871 มีเงินตราแบบเดียว ภาษีที่ดินสามารถจ่ายเป็นเงินสดให้รัฐ กระทรวงโยธาธิการ (Kobusho) ตั้งปี 1870 เพื่อวางแผนการนำเข้าเทคโนโลยี และส่งเสริมอุตสาหกรรม ภายในระยะเวลาไม่นาน ญี่ปุ่นได้จ้างผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศหลายร้อยคน เป็นช่างเทคนิคและเป็นครูสอน นโยบายเศรษฐกิจสมัยเมจิตอนต้น (1868 – 1912) ต้องการช่วยเหลือลูกหลานชาмуไรที่ถูกยึดเงินเบี้ยหวัดที่หลวงจ่ายให้แก่ทายาทของชาмуไรคืนให้มีอาชีพ รัฐยกเลิกการปกครองท้องถิ่นและตั้งระบบจังหวัดขึ้นปี 1871 ทำให้อดิตชาмуไรไม่มีรายได้ ในปี 1873 รัฐให้เงินและพันธบัตรกับชาмуไรที่ยอมคืนเงินเบี้ยหวัดให้หลวงแต่โดยดี ในปี 1876 อดิตชาмуไรถูกบังคับให้แลกเงินเบี้ยหวัดกับพันธบัตร เพื่อให้ชาмуไรมีอาชีพ รัฐได้อัดิตชาмуไรไปตั้งรกรากที่เกาะฮอกไกโด เพราะรัฐต้องการให้ไปพัฒนาที่ดิน โดยรัฐยืมดีชขายให้ในราคาถูก พร้อมทั้งให้ยืมเงินทำธุรกิจใหม่ แต่ชาмуไรน้อยคนที่มีความชำนาญในด้านการค้า หลังปี 1884 บริษัทของรัฐส่วนใหญ่ได้ขายให้กับเอกชน บริษัทที่มีชื่อเสียงและมีการปฏิรูปบริษัท คือ บริษัทมิตซูและสุมิโตโม ในบรรดาผู้เริ่มต้นธุรกิจใหม่ คือผู้ก่อตั้งไซบัตสึ (Zaibutsu) อย่างเช่น ยะซูดะ เซ็นจิโระ (Yasuda Zenjiro) , อะซะโนะ โซอิชิโร (Asano Soichiro) และโอคุระ คิฮะชิโระ (Okura Kihachiro) ในบรรดาอดีตผู้บริหารที่เป็นชาмуไร คือ อิวะซะกิ ยะทะโระ (Iwasaki yataro) เป็นผู้ก่อตั้งมิตซูบิชิ (Mitsubishi), ชิบุซะวะ เออิชิ (Shibusawa Eiichi) และโกดะอิ โทะโมะอะทสึ (Godai Tomoatsu) รัฐบาลมองธุรกิจแบบใหม่เป็นการสร้างพลังให้แก่ประเทศ ระหว่างปี 1920 – 1930 ไซบัตสึซึ่งเป็นบริษัทยักษ์ใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญมากในการขยายการค้าของญี่ปุ่นไปต่างประเทศ บริษัทมิตซูบิชิ บริษัทคาวาซากิ อิชิคาว่าจิมา และอิตาชิ ได้สร้างอุตสาหกรรม รัฐบาลให้เงินอุดหนุนและช่วยเหลือบริษัท เช่น นิปปอน ยูเซน ไคชา (Nippon yusen Kaisha) อยู่ภายใต้การดูแลของบริษัทมิตซูบิชิ ปี 1886 มีบริษัทรถไฟ 32 บริษัท ปี 1905 ในบรรดาบริษัทรถไฟทั้งหมดเป็นของบริษัทเอกชนถึง 60 กว่าเปอร์เซ็นต์ สุมิโตโม มิตซูชิ มิตซูบิชิ และฟูรุกาวา (Furukawa) เข้าไปทำเหมือง ตั้งแต่ราว 1870 การทำเหมืองกลายเป็นแหล่งรายได้สำคัญและทำกำไรให้บริษัทยักษ์ใหญ่ 4 บริษัท

ในกลางศตวรรษที่ 19 ญี่ปุ่นต้องการพัฒนาอุตสาหกรรมให้ทัดเทียมกับอารยประเทศทางตะวันตก ญี่ปุ่นได้เริ่มนำเอาระบบเศรษฐกิจและเทคนิคทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เข้ามาในประเทศ

ก่อนถึงสมัยเอโดะ พ่อค้าที่มีความมั่งคั่งมีอยู่จำนวนมาก พ่อค้าเหล่านี้ต้องการทำการค้าแบบที่เคยทำมาในอดีตคือขยายธุรกิจในธุรกิจประเภทเดียวตามประเพณีที่เคยปฏิบัติมา พ่อค้าเหล่านั้นไม่มีความต้องการที่จะลงทุนในธุรกิจอุตสาหกรรมสมัยใหม่ แต่ก็มีพ่อค้าที่ออกเงินทุนให้ช่างฝีมือผลิตสินค้าให้เพื่อขายเองในการทำเช่นนี้พ่อค้าสามารถควบคุมและเพิ่มเติมปริมาณการผลิตได้และยังเป็นวิธีการหนึ่งในการส่งเสริมการพัฒนาการค้าด้วย ดังนั้นหลังการเปิดประเทศแล้วรัฐบาลเมจิได้เริ่มนโยบายการส่งเสริมอุตสาหกรรม ในการพัฒนาอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น รัฐเริ่มลงทุนในธุรกิจหลายประเภท เช่น ธุรกิจโทรคมนาคม ธุรกิจคมนาคม ธุรกิจเหมืองแร่ ธุรกิจต่อเรือ ธุรกิจเคมี และธุรกิจทอผ้าต่าง ๆ เป็นต้น แม้ในหน่วยงานของรัฐยังมีข้าราชการที่มีความคิดอนุรักษ์ยังคงเหลืออยู่มาก แต่ข้าราชการรุ่นใหม่ดำเนินนโยบายส่งเสริมความทันสมัยทางเศรษฐกิจ ข้าราชการรุ่นใหม่นี้ล้วนมาจากนักบวชระดับกลางที่เคยมีโอกาสสัมผัสกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ข้าราชการรุ่นใหม่เห็นความสำคัญของการสร้างกองทหารให้แข็งแกร่ง พัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า เร่งสร้างการผลิตให้ทัดเทียมกับประเทศทางตะวันตก ธุรกิจที่มาจากภาคเอกชนได้ค่อยเริ่มเปิดขึ้นด้วยแรงผลักดัน แรงสนับสนุนจากรัฐบาล รัฐขยายกิจการของรัฐให้ขามูไรที่ช่วยเคยทำงานกับรัฐบาลในราคาถูกพร้อมทั้งให้เงินสนับสนุนด้วย

นักธุรกิจญี่ปุ่นสามารถแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้ คือ

ประเภทที่ 1 นักธุรกิจประเภทผู้นำ เป็นผู้ก้าวออกมาจากวงราชการและเข้าสู่วงการธุรกิจ และมีบทบาทเป็นผู้นำในการพัฒนาอุตสาหกรรม และในการก่อตั้งรูปแบบของบริษัทซึ่งจำเป็นแก่อุตสาหกรรม

ประเภทที่ 2 นักธุรกิจประเภทสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับรัฐ คือ นักธุรกิจที่ยอมเข้าสู่ธุรกิจหรือบริการที่รัฐต้องการให้ทำและรับสิทธิพิเศษต่างๆ ที่เป็นเหตุให้เกิดการพัฒนาทางธุรกิจรัฐบาลยินยอม

ประเภทที่ 3 นักธุรกิจประเภทช่างเทคนิค ช่างเทคนิคส่วนใหญ่ได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาจากประเทศที่พัฒนาแล้วและนำมาใช้เพื่องานอุตสาหกรรมของตน

ประเภทที่ 4 นักธุรกิจในท้องถิ่น เป็นผู้ที่มาจากเกษตรกรที่มั่งคั่ง ซึ่งมีทั้งความรู้และความกล้าในการวิจารณ์เป็นผู้นำในท้องถิ่น ผู้นำการเกษตร และเป็นผู้ดำเนินธุรกิจธนาคารในท้องถิ่น และธุรกิจสิ่งทอ ผู้ที่อยู่ในนักธุรกิจสิ่งทอในท้องถิ่นคือ ผู้ที่รู้จักนำเครื่องจักรมาใช้

นักวิชาการท่านหนึ่งได้ศึกษาที่มาของนักธุรกิจว่ามาจากชนชั้นใดนั้น จากการรวบรวมสถิติในระยะหลังพบว่านักธุรกิจที่เกิดขึ้นสมัยเมจิ มิได้มาจากชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งโดยเฉพาะ คือนักธุรกิจชั้นนำ 189 คนในปี 1880 นั้นมาจากครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับระบบศักดินา มีทั้งมาจากนักบวช พ่อค้า เกษตรกร โดยมีนักบวช 23% เกษตรกร 22% และพ่อค้าบุคคลธรรมดา 55%

แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีความสับสนด้านตัวเลขของที่มาของพ่อค้าในปลายสมัยเอโดะ อาจเป็นเพราะลักษณะทางชนชั้นในช่วงนั้นไม่ค่อยแน่ชัด คือนักบวชได้เปลี่ยนสถานภาพไปเป็นพ่อค้าก็มีไม่น้อย

ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าพ่อค้ามีทั้งที่มาจากชนชั้นนักรบระดับล่าง เกษตรกรผู้มั่งคั่งและเจ้าของที่ดิน พ่อค้ารายใหญ่ในเมือง และเจ้าของกิจการในท้องถิ่น

จากการศึกษาระดับการศึกษาของนักรบปรากฏว่านักรบมีระดับการศึกษาสูง มักจะมีกิจการธนาคาร การประกันภัย รองลงมาเป็นการขนส่ง การสื่อสาร และการผลิต ส่วนทางด้านพ่อค้าซึ่งมีการศึกษาน้อย (รวมทั้งเกษตรกร) มักจะเข้าสู่กิจการและการค้าระหว่างประเทศเป็นหลัก

บทสรุป

ปัจจัยที่ส่งผลให้ “ชนชั้นพ่อค้า” ที่เคยถูกจัดว่าเป็นชนชั้นต่ำสุดทางสังคมให้กลายมาเป็นชนชั้นนายทุน ให้มีบทบาทและมีอิทธิพลภายใต้ระบบการปกครองแบบศักดินาสหเมียนั้นมาจากเหตุผลหลายประการ คือ ระบบชนกิน โคะทะอิ นโยบายต่าง ๆ ของรัฐซึ่งไม่เพียงไม่เก็บภาษีพ่อค้า ยังอนุญาตให้พ่อค้าจัดตั้งสมาคมผูกขาดการค้าได้ ในช่วงเอโดะเป็นช่วงที่รัฐบาลต้องการเงินเข้ารัฐมาก รัฐส่งเสริมการตั้งสมาคมการค้าเพื่อเก็บค่าธรรมเนียม ส่งเสริมการเพาะปลูกเพื่อเก็บภาษีจากชาวนาตั้งระบบชนกินโคะทะอิ ทำให้นักบวชยากจนลงเพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมากมาย เมื่อดูวิถีการดำรงชีวิตของพ่อค้า พ่อค้าจะมีชีวิตที่อิสระที่สุดคือ สามารถเดินทางไปค้าขายได้ทุกสถานที่ตามอิสระของพ่อค้า และความยากลำบากของนักรบทำให้ต้องขายของประจำตระกูลเช่น เสื้อ มีดพก ชาวนาต้องสละที่นา ความทุกข์ของนักรบและชาวนา ทำให้คน 2 ชนชั้นนี้เข้าเมืองและ ทำธุรกิจการค้ามากขึ้น

ระบบเงินตราทำให้การค้าเจริญก้าวหน้า เงินตราที่พ่อค้าสะสมมีส่วนช่วยส่งเสริมชนชั้นพ่อค้าให้ขึ้นมามีอำนาจทางสังคมจนเส้นแบ่งระยะชนชั้นค่อย ๆ จางหายไป

ความเชื่อที่เกิดขึ้นใหม่ในช่วงตอนปลายของสมัยเอโดะคือการค้าเป็นสิ่งที่ประโยชน์ต่อสังคม และพ่อค้าจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับพฤติกรรมส่วนตัวของพ่อค้าคนนั้น ความเชื่อเช่นนี้สนับสนุนว่าพ่อค้าเป็นชนชั้นที่มีความสำคัญทางสังคมแทนความเชื่อเดิมที่ได้จากคำสอนของลัทธิขงจื้อ ที่มีความคิดว่าชนชั้นพ่อค้าเป็นผู้เอารัดเอาเปรียบคนในสังคม

การขยายตัวทางเศรษฐกิจทำให้เกิดพ่อค้าหลายรูปแบบในยุคเอโดะ เช่น พ่อค้าตามท้องถิ่น พ่อค้าขายส่ง พ่อค้านายธนาคาร และ พ่อค้านายโกดัง ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น การเป็นนายทุนที่มั่งคั่งของพ่อค้า การที่พ่อค้าสามารถผลิตและขายสินค้าเพื่อนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาในประเทศได้ ทำให้เศรษฐกิจในส่วนบริษัทของพ่อค้าและเศรษฐกิจส่วนของประเทศดีขึ้น อำนาจทางเศรษฐกิจทำให้พ่อค้ามีบทบาทและมีอำนาจเป็นที่ยอมรับของสังคมในยุคต่อ ๆ มา

บรรณานุกรม

- จำนง ทองประเสริฐ และคณะ. คู่อารยธรรมตะวันออก เล่ม 4 แปลจาก East Asia : The Great Tradition. กรุงเทพฯ . สำนักพิมพ์สมาคมธรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517.
- บัญญัติ สุรการวิทย์. การพัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น แปลจาก Economic Development Japan's Experience. กรุงเทพฯ . สำนักพิมพ์ นิวส์อินโนเวชั่น, 2525.
- อนงค์ โรจน์วณิชย์. เศรษฐกิจญี่ปุ่นในยุคศักดินา. เอกสารวิชาการไทย-ญี่ปุ่น, 2: 1 (มีนาคม-เมษายน, 2523.)
- Sansom, G.B. Japan : A Short Cultural History. Tokyo . The Charles E. Tuttle Company, 1973.
- Hirschmeir, Jonhahes The Origins of Entrepreneurship in Meiji Japan Massasusetts. Harvard University Press. 1969.
- Sheldon, Charles David The Rise of the Merchant Class in Tokugawa Japan 1600-1868. New York: JJ. Augustin Incorporated Publisher.1958